

Kirkens politiske engasjement

Taler

Kåre Willoch

Sted

Bergen

Omstendigheter

Kirkeakademiet

- 1 La meg først få si at det er en stor glede for meg å få lov til å være med på en
samtale om forholdet mellom kirke og politikk i et forum som dette, som gir en
særlig mulighet for å få disse problemer belyst, utfra Kirkens og kristenfolkets
viktigste mål. Dette er dyptgående prinsipielle spørsmål som har interessert meg
5 meget helt siden mine givende læreår på Kristelig Gymnasium.

Den oppgitte tittel for vår diskusjon her i aften har to ledd. Første ledd lyder:
Kirkens politiske engasjement - skal Kirken tale eller tie?

- 10 Om dette vil jeg si at jeg ikke kjenner noen som vil svare at Kirken skal tie. Det
kan ikke være slik at hvis et spørsmål blir gjenstand for politisk behandling, skal
Kirken av den grunn tie om det. Det avgjørende for om Kirken bør tale eller tie i
en sak, må være om Kirkens lære gir veiledning til en mening om saken, ikke om
saken samtidig er politisk.

15

Jeg vil gjerne illustrere med to eksempler:

- Abortsaken er en sak hvor det er klart at et standpunkt kan begrunnes i Kirkens
lære. Da kan ikke Kirken tie, selvom saken også i høy grad er politisk. Samtidig
20 er det neppe noen i vårt land som betviler at det må være de folkevalgte organer
som avgjør hvorledes landets lov skal lyde også i en slik sak, mens Kirken gir
veiledning, både direkte til alle mennesker, og til politikerne.

- Et annet eksempel er spørsmålet om kunstig befruktning, som igjen faller i to
25 deler: Kunstig befruktning inne i og utenfor kroppen. Jeg er redd for at det ikke
er feil å si at mange av Kirkens ledere har vært så opptatt med andre politiske
saker, at den kirkelige veiledning om disse brennaktuelle etiske spørsmål er blitt

30 forsinket. Det vil kanskje vise seg at kristne ut fra Skriften kommer til ulike svar
på noen av disse spørsmål. Men jeg tror det vil vært ulike svar på noen av disse
spørsmål. Men jeg tror det vil være enighet om at vi også her står overfor
politiske spørsmål som Kirken ikke bør tie om.

35 Med dette har jeg allerede vært inne på annet ledd i dagens tema, som er
formulert slik: Kirkens politiske engasjement - hvor går grensen?

Utgangspunktet for min mening om dette, er uttrykt så klart av den anerkjente
og kraftfulle teolog professor Carl Fr. Wisløff, at jeg kan uttrykke meg ved å
gjengi noen av hans ord, fra en artikkel i Aftenposten 14. november ifjor:

40

«Kirkelige instanser har ikke myndighet til å si annet enn det som Guds ord sier.
Det gjelder biskoper og det gjelder et kirkemøte. Uttaler noen seg på Kirkens
vegne, så må han også kunne bevise at han taler som Guds ord taler.»

45 Efter dette legger professor Wisløff til noe, som jeg også tror det er viktig å huske
når man leser kirkelederes eller kirkelige organers politiske uttalelser:

«Ingen er forpliktet til å tenke at et kirkemøte eller en biskop taler med Guds
røst. Kan ikke slike instansers uttalelser belegges ut fra Guds ord i Den Hellige
50 Skrift, så er det bare menneskelige meninger som målbæres. Det er ille om slike
meninger anmasser seg Kirkens myndighet.»

Denne siste setning vil jeg gjerne understreke spesielt, fordi den virker som en
advarsel mot en fare, som jeg tror at Kirken for sin egen skyld må legge stor vekt
55 på å unngå: Det er ille om meninger som bare er menneskelige meninger,
anmasser seg Kirkens myndighet.

Men la meg også understreke noe som for meg er helt selvfølgelig, men som
enkelte uttalelser likevel tvinger meg til å bruke tid til å si: Enhver biskop eller
60 annen kirkeleder har fullstendig den samme rett til å uttale seg om et hvilket
som helst politisk spørsmål som enhver politiker eller annen innbygger i dette
land. Derfor er antydningene om at noen vil kneble noen helt på siden av saken.
Men en biskop, eller en annen kirkeleder, må ikke hevde at hans standpunkter er
mer kristelige enn andre, eller har noen sterkere kirkelig autoritet enn andres,
65 medmindre han i hvert enkelt tilfelle kan begrunne dette med grunnlag i
Skriften.

Jeg kritiserer ikke noen for å drive politikk. Men jeg har kritisert noen

70 Kirkeledere for å målbære slike meninger som professor Wisløff karakteriserer som «bare menneskelige meninger», som om disse verdslige meninger hadde kirkelig autoritet. Det er det jeg oppfatter som politisk misbruk av kirkelig autoritet jeg beklager, ikke den politiske interesse, som jeg hilser velkommen.

75 Så alvorlig kritikk som denne vil jeg selvfølgelig begrunne konkret. Men først vil jeg gjerne få belyse at jeg slett ikke beklager at geistlige eller andre kirkeledere driver politikk, ved igjen å nevne eksempler. Vi har på Stortinget idag to prester: Kjell Magne Bondevik og Jan Helge Jansen. Etter mitt skjønn kjemper de begge på en utmerket måte for sine meninger og sitt livssyn. Men jeg har aldri hørt at
80 noen av dem har skapt noen misforståelse om at det står noen spesiell kirkelig autoritet bak deres politiske meninger.

Dernest vil jeg, før jeg omtaler det som jeg regner som brudd på prinsippene, gjerne få si at jeg har gledet meg over tilslutning til mitt prinsipielle syn på disse
85 spørsmål fra flere, og vil gjerne gjengi noen uttalelser i den forbindelse:

Siden jeg nå er i Bergen, kan det falle naturlig å nevne den kristelige avis Dagen først. Den skrev, efter en radiodebatt den 10. november ifjor mellom biskop Aarflot og meg om disse ting, blant annet følgende på lederplass:

90 «Vi har over lang tid sett en tendens til at visse kirkelige organer og biskoper uttaler seg mer og mer om det som Skriften ikke sier noe om. Parallelt synes vi å merke en viss trend til at en uttaler seg mindre og mindre om det som Skriften sier noe om. Derfor vil vi gjerne støtte Kåre Willoch i hans prinsipielle
95 hovedanliggende.»

Jeg regner med at biskop Aarflot vil synes det er urettferdig når avisen Dagen taler om «en viss trend (blant biskoper) til å uttale seg mindre og mindre om det som Skriften sier noe om». Men man bør i hvert fall merke seg at enkelte
100 kirkelederes nye arbeidsstil skaper et slikt inntrykk, og det må i seg selv være betenkelig fra Kirkens synspunkt.

Kort efter leste jeg på lederplass i bladet «Sambåndet» blant annet følgende:

105 «Jeg er på vakt mot at noen prøver å gi kirkelig autoritet til verdslige

synspunkter når disse synspunkter ikke kan gis en klar begrunnelse i Skriften, seier den tidlegare statsministeren. Paradoksalt var det helst den tidlegare statsministeren som sa det biskopen burde ha sagt - som biskop - i det aktuelle debattprogrammet.»

Jeg nevner dette såvidt utførlig fordi jeg gjerne vil stanse den misforståelse at noe jeg har sagt kan oppfattes som angrep på Kirken som kirke. Det er spørsmål om uberettiget menneskelig bruk av kirkelig autoritet jeg har uttalt meg om, og altså med støtte fra personligheter hvis skrifttroskap ingen vil trekke i tvil.

Jeg ser også med stor interesse at avisen «Vårt land» skriver 12. februar at «I forsiktige ordelag advarer biskop Halvor Bergan sin egen kirke mot å lansere konkrete politiske løsninger. Han mener Kirken må kjenne sin begrensning og ikke gå utover sitt egentlige mandat.»

Derimot må jeg innrømme at reaksjonene fra enkelte av dem som har følt seg rammet av andres og min kritikk, har vært overraskende og skuffende.

Allerede i den nevnte radiodiskusjon sa biskop Aarflot til meg:

«Hvis nå Kirkens rett til uttalelse skal være avhengig av en liste i Høyres sekretariat over hvilke saker man anser for rimelig at Kirken sier noe om eller ikke, altså om hvilke som er av mer konkret politisk art enn andre, ville det være en uholdbar situasjon.»

Biskopen rykker her ut mot en oppfatning som han burde forstå at ingen har, på en måte som bare kunne avspore debatten.

Men biskop Aarflot fortsatte med å tillegge andre holdninger som de ikke har. På et offentlig møte i Holmen Kirke i Asker uttalte han ifølge Aftenpostens pålitelige referat at

«Å hindre Kirkens aktive rolle er uhørt. Et forsøk på det er et gufs fra andre og mer autoritære samfunn enn vårt eget.»

Om dette har rektor, professor dr.teol. Inge Lønning skrevet, i bladet «Kirke og Kultur» (nr. 9 for 1986) at

«I stedet for å møte kritikerne med anklager for totalitære tilbøyeligheter og ønsker om å kneble Kirken burde man på ledende kirkelig hold ha tålmodighet til å trekke lærdom av egne kommunikasjonsfeil. Å ta seg tid til å tenke før en taler har ingen noensinne tatt skade av.»

150

Jeg slutter meg til professor Inge Lønning på dette punkt.

Den daværende generalsekretær i Mellomkirkelig råd, Trond Bakkevig, var ikke mindre hard enn biskop Aarflot. I Bergens Tidende 10. november ifjor uttalte

155

han at
«Kåre Willochs kritikk av Kirken kommer ikke overraskende. Vi kjenner reaksjonen fra Sovjet, Chile, DDR og Sør-Afrika.»*

160 Generalsekretær Bakkevig ville altså ikke bli overrasket om det var likhet mellom ledere i Sovjet og meg. Det virker som om hans informasjoner om andre menneskers politiske syn er noe ensidig.

Jeg tør trygt hevde at hans påstand om likhet mellom min og for eksempel
165 sovjetisk reaksjon er i strid med enhver rimelighet. I Sovjet er kirkelig kritikk av myndighetene utelukket, med mindre kirkens folk skulle ha sikret seg forhåndsgodkjennelse fra de myndigheter som de vil uttale seg om. Det burde ikke være ukjent for en som vil drive utenrikspolitikk, slik som herr Bakkevig gjør, at det gamle presteskap i Sovjet ikke bare ble avsatt, men for det meste
170 utryddet, og et nytt og mer regimetro presteskap utviklet. KGB har presteutdannelsen under kontinuerlig oppsikt. Derfor har dette sovjetiske presteskap liten trang til alvorlig kritikk av regimet. Og om de hadde det ville det gå kritikerne ille, ikke bare politisk, men også fysisk, både før og under Gorbatsjov.

175

I Norge risikerer ingen kirkeleder noe mer enn kritikk fra andre kristne og politikere når de uttaler seg om politiske spørsmål.

Men ubegrunnede utbrudd bør ikke få overskygge de prinsipielle spørsmål
180 debatten burde dreie seg om. La meg for ordens skyld gjenta og understreke at ingen har noe ønske om å kneble Kirken. Det er heller ingen som har noe ønske om at Kirken skal rette seg etter direktiver fra politiske partier, slik som biskop Aarflot har antydnet. Men flere har uttalt bekymring over virkningene for Kirken

185 selv, hvis noen av dens ledere prøver å utnytte sitt kirkelige oppdrag til å spre personlige, verdslige synspunkter på praktiske, politiske spørsmål.

For å si det like ut: For eksempel jeg nekter å godta at biskop Aarflots eller generalsekretær Bakkevigs syn på atomvåpen er mer kristent eller mer bibelsk,
190 eller mer moralsk enn det syn som har sikret Vestens fred i frihet siden 1945.

Efter mitt syn er debatten mellom for eksempel biskop Aarflot, generalsekretær Bakkevig, Berge Furre, og undertegnede om atomvåpen ikke en debatt mellom kristendom og politikk, men en debatt mellom personer som alle opptrer som
195 politikere i denne sammenheng. Og det bør ingen av deltakerne prøve å legge skjul på.

Et av de problemer for Kirken som oppstår som følge av uttalelser uten grunnlag i skriften, er den efterfølgende uenighet mellom kristne ledere om hva
200 uttalelsene betyr. Som et tankevekkende eksempel på dette vil jeg nevne noe som ble opplyst av sivilingeniør Jens Wisløff i Aftenposten 18. november i fjor:

«På et offentlig debattmøte i Holmen Kirke spurte jeg (Wisløff) biskop Andreas Aarflot om uttalelsen (fra Kirkemøtet om Kirkens fredsengasjement) er
205 å forstå som Kirkens nei til dobbeltvedtaket i NATO og USA's forsvarsprogram SDI. Biskopen svarte bekreftende på begge deler.»

Efter dette måtte biskop Grønningsæter - som selv hadde vært med på å utforme Kirkemøtets uttalelse - rykke ut og protestere mot biskop Aarflots fortolkning,
210 som ikke har noen hjemmel i den. I dette tilfelle har altså biskop Aarflot opptrådt som om hans personlige politiske standpunkt hadde basis både generelt i Kirkens lære og spesielt i Kirkemøtets uttalelse, mens en annen biskop derved er blitt tvunget til å gjøre det klart at Aarflots uttalelse ikke har basis i disse kilder. Biskop Aarflots ord var det som professor Wisløff har kalt «bare
215 menneskelige meninger». Jeg minner om ordene om at «det er ille om slike meninger anmasser seg Kirkens myndighet.»

Men for å få prinsippspørsmålet bedre belyst gjennom et eksempel, vil jeg gjerne spørre biskop Aarflot direkte: Mener han at kristne som har et annet syn enn
220 ham på NATO's dobbeltvedtak, eller et annet syn på det amerikanske forsvarsprogram mot atomraketter (SDI), derved opptrer i strid med Skriften? Hvis svaret er ja, innebærer det en fordømmelse som jeg vil avstå fra å

225 karakterisere. Hvis svaret er nei, er det en bekreftelse på at hans syn ikke er det eneste som er forankret i Skriften. Da vil jeg hevde at det var en forsømmelse at han ikke fikk frem at han ikke talte på Kirkens vegne, men som en person på linje med alle andre, da han svarte på det nevnte spørsmål i Holmen Kirke.

230 Bruken av kirkelig autoritet til fremme av et personlig politisk syn kan også diskuteres med basis i biskop Aarflots uttalelse om utformingen av Norges tiltak mot raseskillepolitikken i Sør-Afrika.

Om denne sak vil jeg først understreke at jeg regner med full enighet om at raseskillepolitikken er i åpenbar strid med Kirkens lære.

235

Fordømmelse av raseskillepolitikken i Sør-Afrika er etter min mening et godt eksempel på at Kirken har tatt et politisk standpunkt som kan gis en klar begrunnelse i Kirkens lære, og samtidig et eksempel på en sak hvor Kirken ikke har lov til å tie, til tross for at saken også er politisk.

240

Men når det gjelder valg av virkemidler til å få slutt på raseskillepolitikken kommer man uvegerlig inn på spørsmål som Kirkens lære ikke gir noe entydig svar på, og hvor Kirkeledere som likevel uttaler seg derfor bør gjøre det klart at deres syn på midlene ikke har kirkelig autoritet.

245

I sin nyttårstale 1. januar ifjor sa biskop Aarflot likevel blant annet at «Jeg (Aarflot) synes for min del at det er en skam at ikke et samlet folk får sjansen og utfordringen til å bære omkostningene ved en total norsk handelsboikott av Syd-Afrika.»

250

Her anbefalte biskopen et tiltak som ville rive bort livsgrunnlaget for hele Sauda-samfunnet, fordi det er helt avhengig av arbeidsplassene ved et smelteverk, som igjen er avhengig av manganmalm fra Sør-Afrika. Jeg må spørre: Var det i strid med Kirkens lære å gå mot stans i denne importen? Er det 255 i strid med Kirkens lære å mene at en stans i denne importen er en dårlig ide, fordi den vil styrke den industrien i Sør-Afrika som foredler slik malm, i konkurranse med den norske? Jeg går ut fra at svarene er opplagte, og viser at biskopens lanserte personlige meninger om midlene er uten basis i Kirkens lære.

260

Generalsekretær i Indremisjonsselskapet, Gunnar Prestegård, kommenterte biskopens utspill om dette slik:

265 «Jeg er reservert til at vi skal uttale oss om et så stort og vanskelig sakskompleks - med politiske implikasjoner. Vi har som kristne ledere ikke spesielle forutsetninger for å vurdere innfløkte politiske spørsmål mer enn andre kristne mennesker». (Akershus Arbeiderblad 4. januar ifjor).

270 Jeg slutter meg til generalsekretær Prestegård på dette punkt.

Den anerkjente kristelige politiker Kjell Magne Bondevik uttalte om det samme utspillet fra biskop Aarflot: «Der gjekk - han for langt i konkretisering av verkemidla - og steig over i det partipolitiske.» (Nationen 11 / 11-86). Jeg slutter meg til Bondevik på dette punkt. Talsmenn for Arbeiderpartiet støttet 275 derimot biskopen, inntil de la frem en lovproposisjon med et annet innhold.

Efter reaksjonene mot hans uttalelser om Sør-Afrika sa biskop Aarflot til bladet Vårt Land at «jeg synes nok det er overraskende og ikke så lite avslørende at det er kretser i Kristelig Folkeparti som har gått så sterkt i selvforsvar og brukt slike 280 argumenter.»

Jeg ser det derimot som spesielt verdifullt at nettopp Kristelig Folkeparti legger vekt på grenseoppgangen mellom det kirkelige og det partipolitiske. Det er jo nemlig slik, som fremstilt så klart i Carl Fr. Wisløffs bok om Martin Luthers 285 teologi, at «Et jordisk program skal man være varsom med å hevde som kristelig fremfor andre.» Det kan se ut som kristne politikere husker dette bedre enn enkelte kirkeledere.

Men uttalelsene om valg av midler overfor Sør-Afrika reiser flere spørsmål: 290 Mener biskop Aarflot at Norge bør reagere mildere overfor den brutale sovjetiske krigføringen i Afghanistan, som har kostet hundretusener av liv, og drevet flere mennesker enn hele Norges befolkning i landflyktighet, og kostet en ufattelig sum av lidelser? Hvorfor har han ikke tatt kraftig til orde for full handelsboikott overfor Sovjetunionen?

295 Jeg går ut fra at svaret er at handelsboikott av Sovjetunionen ikke ville være noe hensiktsmessig tiltak. Men det betyr i tilfelle at det er praktiske og verdslige overveielser som begrunner ulike reaksjoner overfor de to tilfelle av undertrykkelse, og slett ikke at Kirkens lære begrunner forskjellsbehandlingen.

300

Jeg er bekymret for de skadevirkninger det kan få for Kirken selv, hvis noen av dens mest fremstående ledere fortsetter utviklingen i retning av å bruke Kirken som plattform for å vinne politisk innflytelse utover det område der Kirkens lære gir veiledning.

Slik opptreden av enkelte kirkeledere kan skape samvittighetskonflikt hos dem som føler at de politiske standpunkter som deres åndelige ledere tar er gale, uten å være klar over at disse ledere ikke opptrer med kirkelig autoritet i disse tilfelle.

Og slik opptreden vil svekke Kirkens autoritet i de saker hvor Skriften gir klar veiledning, fordi mange av dem som hører budskapet likevel vil tvile på autoriteten når den er misbrukt før.

Samtidig må man være forberedt på at kirkelederes politiske aktivitet uten grunnlag i Kirkens lære, vil avlede oppmerksomhet fra Kirkens arbeid for å utbre Kirkens tro.

Man bør heller ikke overse at politisk virksomhet i Kirkens navn kan trekke til Kirken krefter som søker den for å bruke den politisk.

Jeg vil gjerne slutte med et kort sammendrag:

Kirken må ikke tie om politiske spørsmål, når den kan uttale seg med grunnlag i Den Hellige Skrift.

Men kirkelige instanser må ikke si annet enn det som har grunnlag i Kirkens lære, uten samtidig å la det være klart at de da uttaler seg på linje med alle andre, uten spesiell kirkelig autoritet.

Jeg har nevnt flere eksempler på at enkelte kirkeledere har tatt politiske standpunkter som ikke er mer kirkelige eller kristelige enn andres, uten å la det være klart at de da uttaler seg utenfor sin kirkelige autoritet.

På dette passer efter mitt skjønn professor Wisløffs ord:

«Det er ille når slike meninger anmasser seg Kirkens myndighet».

Jeg tror ikke slike ikke-kirkelige politiske utspill fra kirkelig hold vil skape særlige

problemer for den politiske beslutningsprosess. Men jeg frykter at kirkeledere som ikke ser grensen mellom kirkelige og verdslige funksjoner, derved skader Kirken selv. Og skade på Kirken er skade på samfunnet. Derfor må det være berettiget at også politikere - som politikere - engasjerer seg i arbeidet for å gjenopprette klare linjer i forholdet mellom Kirken og politikken.

*Trond Bakkevig har senere overfor meg gitt uttrykk for at Bergens Tidendes gjengivelse av hans uttalelser ikke er dekkende og at sitatet fra Bergens Tidende derfor tillegger ham synspunkter som ligger fjernt fra det han mener. Bergens Tidende mener på sin side å ha sitert ham riktig.

Jeg hilser Trond Bakkevigs klargjøring velkommen, men finner det riktig at mitt innlegg i Bergen trykkes som det ble fremført, med tilføyelse av denne note.

Kilde

Kirke og Kultur, årg. 92, h. 3 (1987).

Emner

Innlegg, Kirke og stat, Kristendom

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/kirkens-politiske-engasjement>